

дієвий механізм соціального партнерства; не визначені місце і роль заробітної плати в системі стимулів ринкової економіки, що є прямими загрозами економічній безпеці. Система організації заробітної плати на підприємстві повинна базуватися на чіткій системі тарифної сітки з конкретно визначеними співвідношеннями шкал тарифів та залежності тарифних розрядів і посадових окладів, на основних принципах економічної безпеки підприємництва і мотивації персоналу.

Отже, здійснюючи удосконалення організації обліку оплати праці, підприємство повинно використовувати результати її економічного аналізу, підходити до цього обґрунтовано, враховуючи доцільність, використовуючи результати наукових досліджень, передового досвіду. Облік праці та заробітної плати має бути організований таким чином, щоб забезпечити підвищення продуктивності праці, повне використання робочого часу, а також правильне обчислення чисельності працівників для обліку заробітної плати з метою оподаткування. Адже саме від правильно скоординованої організації обліку оплати праці залежить якість, правдивість, повнота та своєчасність розрахунків з персоналом, їх мотивація та забезпечення діяльності підприємства.

Системою економічної безпеки є комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів підприємства та персоналу від зовнішніх і внутрішніх загроз. Проведення економічного аналізу оплати праці в системі економічної безпеки підприємства є важливим чинником ефективності розвитку, стабільності підприємницької діяльності.

Література

1. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995р. № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Кодекс Законів про працю України від 10.12.1971 №322-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
3. Руденко А. Организация производства на предприятии. Учебное пособие / А. Руденко, В. Горбатов, В. Михайлова. – Симферополь: «Таврия-Плюс», 2004. – 172 с.
4. Костюк В. Порядок виплати заробітної плати / В.Костюк// Довідник кадровика. – 2003. – №4. – С.18-20.
5. Крищенко К. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці / К. Крищенко// Україна: аспекти праці. – 2007. – №6. – С. 9-16.
6. Соломченко Д. Організація обліку розрахунків з оплати праці на підприємстві / Д. Соломченко// Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2004. – №1. – С. 46-50.
7. Покотаєва О.В. Шляхи вдосконалення системи оплати праці на підприємстві [Електронний ресурс] / О.В. Покотаєва, Г.О. Кошульницька. – Режим доступу: nbuv.gov.ua.
8. Семенов Г.А., Андрущенко Л.О. Організація обліку розрахунків з персоналом з оплати праці / Г.А. Семенов, Л.О. Андрущенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua.

339.3:65

*Барна М.Ю., к.е.н., доцент,
Мельник І.М., к.е.н., доцент,
Львівська комерційна академія*

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Значна роль у формуванні економічного потенціалу держави відведена сфері внутрішньої торгівлі як важливій складовій внутрішнього ринку. Крім того, торгівля має безпосередній вплив на соціальну сферу і слугує індикатором розвитку всіх економічних явищ, що виникають та відбуваються в цій сфері. Тому вивчення питань розвитку торгівлі як рушійної сили економіки та джерела забезпечення сталого суспільного розвитку є актуальним та своєчасним.

Щодо сучасних наукових досліджень у сфері оцінювання ролі внутрішньої торгівлі у формуванні національного багатства країни, її валового внутрішнього продукту, то цими проблемами займається широке коло як науковців (О. Азарян, В. Апопій, О. Бланк, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, А. Садеков та ін.), так і практичних аналітиків відповідних державних і громадських структур. У наукових та аналітичних працях досліджуються основні макроекономічні фактори, що визначають динаміку торговельної діяльності; формулюються основні тенденції розвитку роздрібного та оптового товарообороту; характеризується фінансовий стан торговельних підприємств. Слід зазначити, що такі дослідження дуже швидко втрачають свою актуальність відповідно до зміни умов

соціально-економічного розвитку суспільства. У зв'язку з цим вивчення ролі внутрішньої торгівлі для економіки держави повинно бути процесом безперервним.

Метою статті є визначення місця і ролі внутрішньої торгівлі у забезпеченні соціально-економічного розвитку України, нарощуванні обсягів внутрішнього споживчого ринку та формуванні валового національного продукту.

Стала динаміка розвитку суспільства, у першу чергу, залежить від обсягів та структури національного багатства країни, яке концентрується на підприємствах різних видів економічної діяльності. Динаміка обсягу та частки активів торговельних підприємств за останні роки характеризується даними, що наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка обсягу та частки активів торговельних підприємств України, 2006-2010 рр.
[1, с. 64-65]

Показники	на 1 січня						2011 р. у % до 2006 р.
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Загальна сума активів, млрд. грн.							
- підприємств всіх видів економічної діяльності	1442,4	1842,4	2141,1	3169,7	3493,8	4097,0	284,0
- підприємств торгівлі	292,8	424,9	567,2	690,7	759,0	934,5	319,2
Із загальної суми активів оборотні активи, млрд. грн.							
- підприємств всіх видів економічної діяльності	667,4	899,8	1178,1	1573,6	1749,0	2229,9	334,1
- підприємств торгівлі	225,1	334,8	430,8	529,5	588,1	734,6	326,3
Частка підприємств торгівлі, %							
- у загальній сумі активів	20,3	23,1	26,5	21,8	21,7	22,8	-
- у загальній сумі оборотних активів	33,7	37,2	36,6	33,6	33,6	32,9	-

Як видно з наведених даних, нарощування активів підприємств оптової та роздрібною торгівлі України за останні роки характеризуються більш високою динамікою, ніж підприємств інших видів економічної діяльності. Якщо в цілому по підприємствах, що займаються економічною діяльністю, активи за останні шість років зросли у 2,8 рази, то по торговельних підприємствах – більш ніж у 3,1 рази. Практично однаковими є темпи приросту оборотних активів як торговельних підприємств, так і підприємств всіх видів діяльності в цілому.

Серед підприємств, що займаються економічною діяльністю в Україні більш ніж п'ята частина всієї суми активів та більш ніж третина оборотних активів належить підприємствам оптової та роздрібною торгівлі. Проте, як показують дані, після 2008 року частка активів торговельних підприємств дещо зменшилася. На нашу думку, це зумовлено негативними наслідками загальноекономічної кризи, які відобразилися, в першу чергу, на платоспроможності населення. Це, у свою чергу, не дало можливості ефективно розвиватися торговельній діяльності.

Необхідно зазначити, що у загальній сумі необоротних активів підприємств реального сектора економіки торговельні підприємства займають значно меншу частку (в середньому 8-10 відсотків). Це обумовлено специфікою торговельної діяльності, технологічні процеси якої потребують меншого рівня механізації та автоматизації і є менш наукоємними. Але і цьому виду активів підприємств торгівлі притаманна дещо вища динаміка, ніж підприємствам інших видів економічної діяльності. Так, якщо в період, який розглядається, сума необоротних активів підприємств всіх видів економічної діяльності зросла у 2,4 рази, то торговельних підприємств – у 2,9 рази.

Різні види торговельної діяльності відіграють неоднозначну роль у формуванні національного багатства України (рис. 1). Вирішальну роль відіграють підприємства оптової торгівлі і посередництва, частка яких у загальній сумі активів торгівлі на початок 2011 року становила майже 83%. Практично рівними частками активів володіють роздрібні торговельні підприємства з продажу автомобілів та побутових товарів.

Поряд з тим необхідно відзначити, що за останні шість років ця структура дещо змінилася у сторону нарощування активів роздрібними торговельними підприємствами. Така тенденція може бути пояснена двома причинами. По перше, активний розвиток ринку автомобілів зумовило збільшення кількості суб'єктів торговельної діяльності у цьому сегменті, в, відповідно, нарощування ними відповідних оборотних і необоротних коштів.

Рис. 1. Частка різних видів торговельної діяльності у формуванні активів внутрішньої торгівлі України, на початок року [2]

По друге, протягом останніх років спостерігається зростання кількості крупноформатних роздрібних підприємств. Фактично за останні шість років обсяги активів підприємств з торгівлі та ремонту транспортних засобів зросли майже у 6 разів, а з торгівлі побутовими товарами – більш, ніж у 4 рази [2].

Значну роль відіграє внутрішня торгівля і у забезпеченості зайнятості населення країни. Показники, що характеризують цю роль на сучасному етапі розвитку України, подано у таблиці 2:

Таблиця 2

Показники зайнятості торговельною діяльністю в Україні, 2006-2010 рр. [1, с. 354-356]

Показники	Роки					2010 р. у % до 2006 р.
	2006	2007	2008	2009	2010	
Середньорічна кількість зайнятих працівників, тис. осіб						
- в цілому по економіці	20730,4	20904,7	20972,3	20191,5	20266,0	97,8
- в торгівлі	4403,9	4564,4	4744,4	4729,1	4832,0	109,7
Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб						
- в цілому по економіці	14069,2	14001,9	13938,9	12948,5	12564,2	89,3
- в торгівлі	1347,1	1451,4	1562,8	1415,5	1316,7	97,7
Частка працівників, що зайняті торговельною діяльністю, %						
- у загальній кількості працівників	21,2	21,8	22,6	23,4	23,8	
- у кількості найманих працівників	9,6	10,4	11,2	10,9	10,5	

Наведені дані показують, що умови ринкової економіки сприятливо впливають на розвиток зайнятості торговельною діяльністю. На останню звітну дату цією діяльністю зайнято майже 5 млн. ос., або кожен четвертий громадянин України, що має статус зайнятості економічною діяльністю. При цьому слід відзначити, що тільки 27,2% із зайнятих торговельною діяльністю є найманими працівниками, інші майже 73% є самозайнятими або роботодавцями. Для порівняння слід відзначити, що рівень самозайнятих працівників та роботодавців у інших видах економічної діяльності становив у 2010 році лише 38%, тобто вдвічі менше, ніж у торгівлі.

Динаміка зайнятості населення торговельною діяльністю показує, що ця сфера є більш стійкою до негативного впливу загальноекономічної кризи, у період якої відбувається вивільнення робочої сили. Так, у цілому по галузях економіки України рівень зайнятості населення у післякризовий період зменшився більш як на 2% у порівнянні з докризовим періодом, причому кількість найманих працівників зменшилася більш як на 10%. У сфері торгівлі ці показники мають більш позитивну тенденцію, а саме зайнятість населення збільшилася майже на 10%, кількість найманих працівників

зменшилася тільки на 2,3%. Це свідчить про те, що внутрішня торгівля створює сприятливі умови для захисту економічно активного населення в період соціально-економічної нестабільності.

Основну роль у забезпеченості зайнятості найманих працівників відіграють підприємства оптової торгівлі та посередництва, на яких працює більше половини цих категорій зайнятих. При цьому слід зазначити, що частка зайнятості найманих працівників у цій ланці торговельної діяльності на сучасному етапі має тенденцію до зменшення – тільки за останні п'ять років вона зменшилася з 58,1 до 53,2%.

Помітну роль у забезпеченості зайнятості найманих працівників відіграє роздрібна торгівля побутовими товарами. У 2010 році у цій ланці торговельної діяльності було зайнято більш ніж третина найманих працівників торгівлі і цей показник за останні п'ять років має тенденцію до збільшення (з 33,6 до 35,9 %). Пов'язано це у першу чергу із збільшенням кількості торговельних підприємств переважно великих форматів.

Частка підприємств з торгівлі транспортними засобами у забезпеченні зайнятості найманих працівників відносно невелика, але вона характеризується тенденцією до зростання. Так, за останні п'ять років вона збільшилася з 8,3 до 10,8 %. Динаміка розвитку цього виду торговельної діяльності дає підставу прогнозувати і подальше зростання цього показника, особливо на підприємствах з торгівлі автомобілями, автотоварами та пальним.

Одним із найбільш узагальнюючих показників, що характеризують роль внутрішньої торгівлі у забезпеченні суспільного розвитку, є її внесок у формування валового внутрішнього продукту країни. Про місце підприємств оптової та роздрібною торгівлі у формуванні цього показника за останні роки свідчать дані, наведені у табл. 3:

Таблиця 3

Роль торговельних підприємств у формуванні валового внутрішнього продукту України, 2006-2010 рр. [1, с. 30-33]

Показники	Роки					Темп росту, %
	2006	2007	2008	2009	2010	
Загальний обсяг ВВП, млрд. грн.	544,1	720,7	948,1	913,3	1094,6	201,2
Обсяг валової доданої вартості підприємствами торгівлі, млрд. грн.	68,6	95,2	131,3	130,0	152,6	222,4
Частка торговельних підприємств у ВВП України, %	12,6	13,2	13,8	14,2	13,9	-

З наведених даних бачимо, що діяльність торговельних підприємств за останні роки формувала більш ніж десяту частину всієї суми валового внутрішнього продукту України. При цьому їх внесок у забезпеченні цього показника постійно зростає. Так, за останні шість років частка підприємств, що зайняті торговельною діяльністю, зросла майже на чотири відсоткові пункти, а сума доданої ними вартості – на 84 млрд. грн.

Звертає на себе той факт, що за темпами динаміки нарощування обсягу валової доданої вартості в останні роки підприємства оптової та роздрібною торгівлі значно випереджали нарощення загального обсягу валового внутрішнього продукту України. Серед підприємств реального сектора економіки підприємства торгівлі за цим показником посідали друге місце поступаючись лише підприємствам добувної промисловості.

Визначимо особливості формування валової доданої вартості торговельними підприємствами у порівнянні із підприємствами інших видів економічної діяльності України (рис. 2):

Основним джерелом формування валової доданої вартості підприємствами оптової та роздрібною торгівлі протягом останніх років був валових прибуток тих суб'єктів господарювання, які здійснювали беззбиткову діяльність. За період, що аналізувався це джерело формувало більше половини валової доданої вартості торговельних підприємств, тоді як по підприємствах інших видів діяльності за рахунок цього джерела формувалось лише 34-35% загальної її суми. Проте спостерігається негативна динаміка у цьому процесі, оскільки за останні шість років частка валового доходу зменшилася на 3 %. Це може бути небезпечним сигналом, який говорить про зменшення кількості прибуткових торговельних підприємств, або переходом їх частини у тіньовий бізнес. На користь останнього говорить зменшення частки податкових платежів у формуванні валової доданої вартості як торговельними підприємствами, так і підприємствами інших видів діяльності.

Значно меншу роль у формуванні валової доданої вартості торговельними підприємствами відіграє таке джерело, як оплата праці найманих працівників, проте за останні роки його частка зросла на 4%, тоді як по підприємствах інших видів економічної діяльності цей показник зріс лише на 1 %.

Така тенденція може свідчити про те, що у сфері торгівлі більшими темпами, ніж у інших галузях економіки зростає заробітна плата найманих працівників.

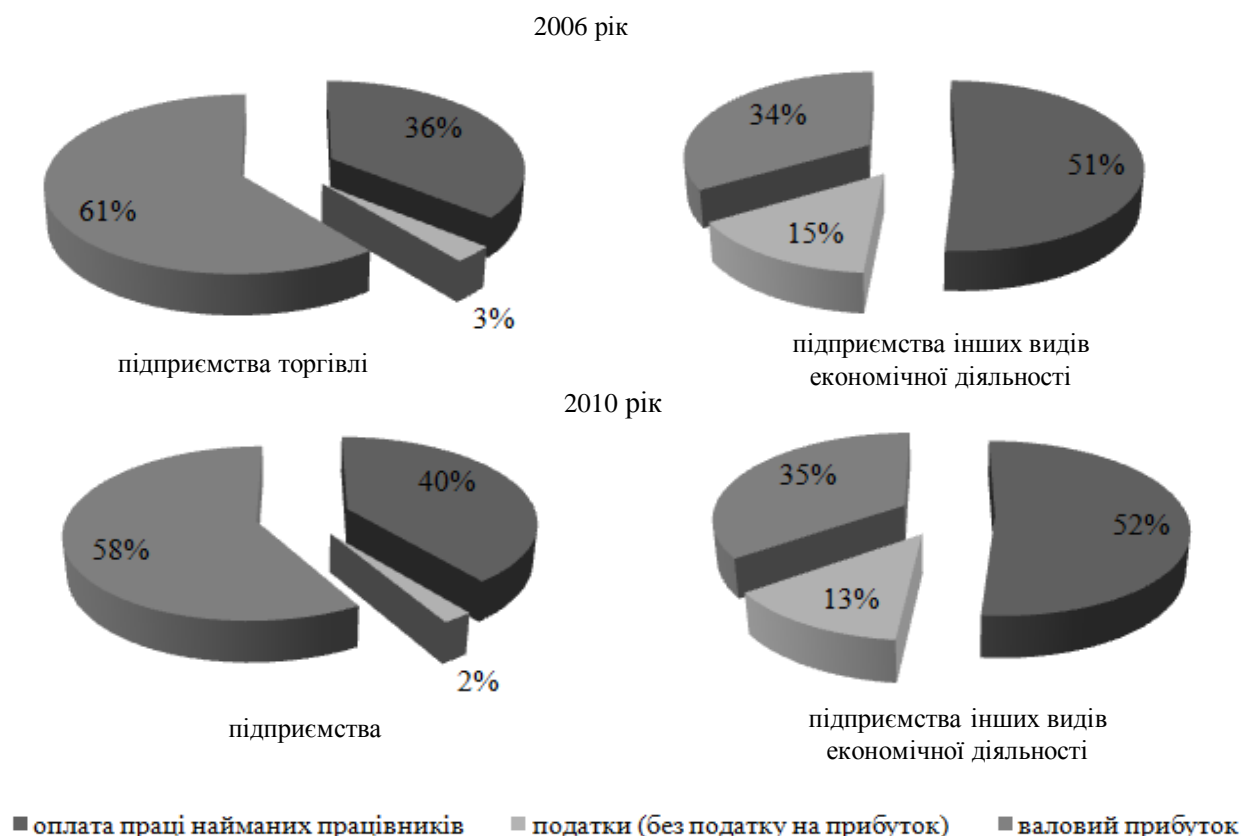

Рис. 2. Структура формування валової доданої вартості торговельними підприємствами порівняно із підприємствами інших видів економічної діяльності [1, с. 31-33]

Що стосується обсягів сплачених податків, то підприємства оптової і роздрібної торгівлі не є основним джерелом наповнення державного бюджету країни. У порівнянні з підприємствами інших видів економічної діяльності, якими за рахунок сплачених податків формується 13-15% валової доданої вартості, торговельні підприємства за допомогою цього джерела формують лише 2-3% її суми. І це не дивно, адже значна кількість підприємств торгівлі працюють за спрощеною системою оподаткування.

Таким чином, можна зробити загальний висновок про те, що роль торгівлі як одного із найбільш розповсюджених видів економічної діяльності є доволі суттєвою. В умовах економічного зростання вона ефективно забезпечує позитивний суспільний розвиток, а в період економічної кризи – певною мірою згладжує соціально-економічну напругу в суспільстві. Така позиція внутрішньої торгівлі потребує серйозної уваги до її подальшого розвитку як з боку держави, так і з боку практиків торговельної діяльності.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 559 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.